

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

JAN LUCEMBURSKÝ V KRONIKÁCH DOBY KARLA IV.

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Magda Hanáková

Učitelství pro 2. stupeň ZŠ, obor ČJ-Děj

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Novotný

Plzeň 2020

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 27. dubna 2020

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování:

Mé poděkování patří Mgr. Jiřímu Novotnému za cenné odborné rady, věcné připomínky, ochotu a čas, který této práci věnoval.

OBSAH

ÚVOD	2
1. LITERATURA 14. STOLETÍ	3
2. HISTORIOGRAFIE 14. STOLETÍ.....	4
3. JAN LUCEMBURSKÝ.....	7
4. KRONIKY DOBY KARLA IV.	13
4.1 Kronika Františka Pražského	13
4.2 Kronika Beneše Krabice z Weitmile	16
4.3 Kronika Přibíka Pulkavy z Radenína	18
4.4 Kronika Neplachova	20
5. CHARAKTERISTIKA JANA LUCEMBURSKÉHO A KARLA IV.....	22
6. VÝZNAM KARLA IV. PRO ROZVOJ ČESKÉ LITERATURY	27
7. VYUŽITÍ UČIVA VE VYUČOVACÍ PRAXI PRO ZÁKLADNÍ ŠKOLY	29
7.1 Využití učiva v hodině slohu.....	29
7.2 Využití učiva v hodině literatury	34
ZÁVĚR.....	39
RESUMÉ	40
POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA.....	41

ÚVOD

V diplomové práci se budu zabývat českým králem Janem Lucemburským a jeho primárním zobrazením v kronikách doby Karla IV. Toto téma jsem si zvolila, protože mne zaujala rozporuplnost hodnocení českého panovníka, a to jak kronikáři, historiky, ale i učebnicemi dějepisu. Práce mi zároveň umožňuje propojit oba mé aprobační předměty – český jazyk i dějepis.

Práce bude vycházet hlavně z díla *Kroniky doby Karlovy*,¹ které uspořádala Marie Bláhová. Vydání obsahuje díla čtyř kronikářů – Františka Pražského, Beneše Krabice z Weitmile, Neplacha a Přibíka Pulkavy z Radenína. Dalším primárním pramenem bude *Zbraslavská kronika*,² ze které autoři kronik doby Karla IV. také čerpali. Pokud jde o osobnost Jana Lucemburského a politické i historické pozadí doby, za oporu jsem si zvolila hlavně práci Jiřího Spěváčka nazvanou *Jan Lucemburský a jeho doba 1296-1346*.³

V první části práce se budu věnovat literatuře 14. století. Zaměřím se převážně na kronikářskou tvorbu, protože kronikářská tradice je pro moji práci stěžejní. Důležité je také pochopit dobu, ve které výše zmíněné kroniky vznikaly. V další části práce proto charakterizují osobnost Jana Lucemburského, zmíním některá důležitá historická data nebo události jeho života. Následující část práce bude tvořit hlavně rozbor primárních pramenů a jejich komparace. V závěru práce navrhnu možné využití učiva v učitelské praxi na základní škole.

Cílem této práce je posoudit, jak se v kronikách mění pohled autorů na Jana Lucemburského. Pokusím se vyhodnotit hned několik faktorů, které tento pohled mohly ovlivňovat. Mezi tyto faktory může patřit pramen, ze kterého autor převážně čerpal, osobní sympatie autora k panovníkovi, ale v neposlední řadě i snaha o zlepšení pohledu na panovníka. V závěru práce se pokusím zhodnotit, který pohled na autora byl objektivní. Posoudím, z čeho pramenily rozpaky autora, nebo naopak optimismus a očekávání. Pohled autorů byl také ovlivněn dobou, ve které dílo vzniklo.

¹ BLÁHOVÁ, Marie. *Kroniky doby Karla IV.* Přeložil PAVEL, Jakub. Praha: Svoboda, 1987. Členská knihnice (Svoboda).

² HEŘMANSKÝ, František. *Kronika Zbraslavská.* Praha: Melantrich, 1952. 975 s.

³ SPĚVÁČEK, Jiří. *Jan Lucemburský a jeho doba (1296-1346): k prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou.* Praha: Svoboda, 1994. Členská knihnice (Svoboda). ISBN 80-205-0291-2.

1. LITERATURA 14. STOLETÍ

Čtrnácté století bývá označováno jako zlatý věk starší české literatury, dochází totiž k jejímu nebývalému rozkvětu. Prohluboval se proces laicizace literatury. Národní jazyk masivně vstupuje do literární tvorby, mezi významná díla patří *Staročeská Alexandreida*⁴ a *Kronika tak řečeného Dalimila*. Do dramatické tvorby zařazujeme *Mastičkáře*.⁵ Mezi další důležité počiny patří skladby Hradeckého rukopisu.⁶ Na samém sklonku 14. století vznikl první překlad bible do češtiny. V českých zemích však trvala trojjazyčnost literární tvorby – latinská, česká a německá. Latinské písemnictví mělo stále převahu a přispívalo k mezinárodní prestiži v zemích Koruny české. Latinská tvorba tehdejší Evropy měla na literaturu českých zemí velký vliv, na rozvoj latinské literatury u nás mělo vliv založení Karlovy univerzity. Ve velkém množství se tvořila odborná literatura, nové učebnice a školské příručky.⁷ V době vlády Karla IV. také rostla knižní produkce. Kromě univerzitního prostředí hraje významnou úlohu kulturního zprostředkovatele panovnický dvůr – lucemburský. Jeho vzorem byl románský svět, Francie a později renesanční Itálie. Kulturnímu a literárnímu rozvoji přáli pražští biskupové a arcibiskupové, především biskup Jan IV. z Dražic a první arcibiskup Arnošt z Pardubic. Doba Karla IV. a jeho syna Václava bývá označována jako vrchol feudální kultury (Nechutová, 2000, s. 116–118).

Rozvíjely se především prozaické i veršované literární formy. Zakládání pražského arcibiskupství přálo hagiografické aktivitě, narůstaly kazatelské projevy. Výraznou součástí literatury se stala literatura zábavná. Vrcholu dosáhlo národní dějepisectví ve *Zbraslavské kronice*, na kterou navazovali kronikáři doby Karlovy. V souvislosti s vývojem duchovního života vzniká i další duchovní literatura. Ve 14. století se začínají projevovat i reformní tendence, nejvýrazněji působili v kazatelství Husovi předchůdci – Jan Milíč z Kroměříže nebo Matěj z Janova. Další samostatnou a důležitou kapitolou je dílo Tomáše Štítného ze Štítného (Nechutová, 2000, s. 119–120).

⁴ *Alexandreida* vznikla kolem roku 1300 podle starších vzorů a je nejstarší ve slovanském prostředí. Autor ji vytvořil pro panovníka Václava II., ale možná i pro jeho syna Václava III. (Menclová, 2005, s. 66).

⁵ *Mastičkář* je staročeská satirická hra, která vznikla po roce 1340. Vystupují zde prodavač mastí a jeho sluhové, u kterých nakupují tři Marie masti cestou ke Kristovu hrobu (Menclová, 2005, s. 435).

⁶ Skladby Hradeckého rukopisu jsou nábožensky a sociálně angažované. V tomto díle se objevuje první česká bajka.

⁷ Bartoloměj z Chlumce (1320 – asi 1370) je zakladatelem české lexikografie a autor slovníků *Vokabulář*, *Bohemář* a *Glosář*, ale je také autorem dalších děl určených ke vzdělávání u svatého Víta – například *Enigmaticu* (Janoušek, 2004, s. 128).

2. HISTORIOGRAFIE 14. STOLETÍ

V lucemburském období je významná **kronikářská tvorba**, která se snaží navazovat na Kosmu, na *Kroniku tak řečeného Dalimila* a na dílo Petra Žitavského. Část těchto kronik se vrací do osmdesátých let třináctého století (Nechutová, 2000, s. 131). V roce 1283 totiž nastoupil na trůn Václav II., který se stal pro kronikáře významnou osobností. Pro Otou Durynského a Petra Žitavského byl král hlavně zakladatelem Zbraslavského kláštera, pro další autory doby Karlovy byl Václav II. důležitý jako otec Elišky Přemyslovny, a tudíž dědeček Karla IV. V této rodinné vazbě je připomínáno dědictví Přemyslovců po přeslici.

1. Dalimilova kronika

Dalimilova kronika pochází z počátku 14. století a je nejstarší česky psanou kronikou. Začíná příchodem Čechů a končí v autorově současnosti, v roce 1314. Autor kroniky je neznámý,⁸ měl však silnou vazbu na českou šlechtu, ne na krále. Kritizuje poslední Přemyslovce, vadí mu také vytváření nové sociální skupiny, která je bohatší než šlechta. Kronika je pojatá vlastenecky, objevují se tu nacionalistické motivy (Opelík, 2000, s. 193).

2. Zbraslavská kronika (*Chronicon Aulae Regiae*)

Zbraslavská kronika je nejdůležitější a nejvypělejší kronika této doby. Byla sepsána ve Zbraslavském cisterciáckém klášteře⁹ dvěma jeho opaty – Otou Durynským¹⁰ a Petrem Žitavským. Ota začal kroniku sepisovat v roce 1305, po smrti Václava II. Kroniku pojal jako oslavu tohoto panovníka, zakladatele kláštera. Ota část kroniky má proto legendistický charakter, Václav II. je popisován jako ideální panovník. Po smrti opata Oty se sepisu kroniky ujal Petr Žitavský,¹¹ který změnil záměr svého předchůdce psát jen klášterní kroniku. Zabýval se dějinami českého království, ale i významnými událostmi v okolních zemích.¹²

⁸ U kroniky došlo k pseudoautorství, označena jako „Dalimilova“ byla až v 17. století barokním historikem Tomášem Pešinou z Čechorodu.

⁹ Zbraslavský klášter, založený a vybudovaný na soutoku Vltavy s Beroučkou, byl ve své době významným kulturním a církevně politickým centrem českých zemí. Založil ho Václav II. v roce 1292. Povolal sem mnichy ze staršího cisterciáckého kláštera v Sedlci u Kutné Hory.

¹⁰ Ota pocházel z Durynska a byl v pořadí druhým opatem tohoto kláštera. Zemřel v roce 1314.

¹¹ Petr byl původem Němec, ale identifikoval se s českým prostředím. Byl rádce a důvěrníkem Elišky Přemyslovny. Účastnil se i politického života, konal časté zahraniční cesty. Zemřel v roce 1339.

¹² Cisterciácký řád organizoval v určitých časových periodách synodu řádu v mateřském klášteře Citeaux u Dijonu. Na těchto shromážděních docházelo k výměně zkušeností a informací politických, hospodářských i kulturních. Petr Žitavský se v kronice zmínil o roli opatů při volbě Jana Lucemburského českým králem. Cisterciáctví opati nebyli spokojeni s vládou Jindřicha Korutanského a žádali Jindřicha VII. Lucemburského, aby oženil svého syna Jana s princeznou Eliškou (Heřmanský, 1952, s. 293–294).

Kronika je hodnocena jako mimořádně kvalitní umělecké dílo. Text Petra Žitavského má vysokou stylistickou i rétorickou úroveň, autor prokázal schopnost výborně používat různé tropy a figury. Kromě toho je kronika významným historickým pramenem. Později z ní čerpali převážně kronikáři doby Karlovy, například František Pražský z ní přebíral celé pasáže (Nechutová, 2000, s. 131–134).

Karel IV. jevil o dějepisectví velký zájem, na jeho výzvu a objednávku vznikly kroniky, později známé jako kroniky doby Karlovy.

3. *Kronika Františka Pražského (Chronicon Francisci Pragensis)*

František Pražský¹³ byl latinským sepsáním české historie nejspíše pověřen Janem IV. z Dražic.¹⁴ Kronika zpracovává dobu od roku 1283 do roku 1353. Měla být pokračováním *Kosmovy kroniky* a jak už bylo uvedeno výše, je velmi závislá na textu starší kroniky Petra Žitavského (Nechutová, 2000, s. 137).

4. *Kronika Beneše Krabice z Weitmile (Chronica ecclesie Pragensis)*

Karel IV. nebyl spokojen s tím, jak František Pražský psal o jeho otci Janu Lucemburském, proto pověřil Beneše Krabice z Weitmile¹⁵ novým zpracováním historických událostí. Kronika začíná opět v roce 1283 a končí rokem 1374. Skládá se celkem ze čtyř knih a Beneš Krabice také čerpal ze *Zbraslavské kroniky*. Nejvýznamnějším pramenem je poslední kniha, protože popisuje události od roku 1346 bez závislosti na předchůdcích. Ve čtvrté knize je vložena část životopisu Karla IV. a Arnošta z Pardubic.¹⁶ Text kroniky je psán primitivním prostým jazykem a dochoval se v jednom rukopise (Nechutová, 2000, s. 137–138).

5. *Kronika Neplachova*

Neplach¹⁷ se pokusil propojit národní kroniku s kronikou světovou. K sepsání kroniky mu dali podnět představení jeho kláštera. Čerpal především z Letopisů českých, z Kosmy,

¹³ František Pražský strávil mládí v Římě a poté působil jako duchovní v Praze. Zemřel asi v roce 1362.

¹⁴ Jan IV. z Dražic byl pražský biskup v letech 1301 – 1343.

¹⁵ Beneš Krabice z Weitmile byl svatovítský kanovník. Řídil stavbu svatovítské katedrály a později byl zodpovědný za přenos kosterních pozůstatků českých králů, knížat a biskupů v rámci přestavby chrámu svatého Víta. Zemřel v roce 1375 (Kuťáková, 2004, s. 134).

¹⁶ Autorem biografie je Vilém z Lestkova.

¹⁷ Neplach žil v letech 1322-1371 a byl opatem benediktinského kláštera v Opatovicích nad Labem (Janoušek, 2000, s. 138).

Dalimila a latinských legend.¹⁸ Kroniku sepsal do roku 1360. Zachovala se pouze v jednom opise a její význam je v literární historii hodnocen nízko (Nechutová, 2000, s. 138–139).

6. Kronika Přibíka Pulkavy z Radenína

Kronika Přibíka Pulkavy¹⁹ vznikla opět na přímou objednávku Karla IV. Kronika začíná od stavby babylonské věže a končí smrtí Karlovy matky, královny Elišky, v roce 1330. Sám Karel IV. se na vzniku kroniky podílel, dokonce mu některé prameny připisují její autorství. Karel údajně opatřoval informace a dokumentaci, prameny sám třídil a podroboval kritice. Skrz kroniku propagoval své pojetí českých dějiny a svoje názory. Jako prameny používal Přibík Pulkava *Kosmovu kroniku* a *Kosmovy pokračovatele*, jako první použil *Vincencia, Jarlocha* a *Zbraslavskou kroniku*. Pulkavova kronika později sloužila jako předloha dalším historikům česko-latinským, ale i cizím (Nechutová, 2000, s. 140). Přestože kronika obsahuje mnoho nepřesností a omylů, platila za autoritativní dílo o českých dějinách (Opelík, 2000, s. 1171).

¹⁸ Dodnes není zcela vyjasněn vztah jeho textu ke *Kosmově kronice* a ke starší české legendistice. V textu se například neobjevuje (podobně jako v *Kosmovi*) ztotožnění bájněho Pšova s Mělníkem, jak čteme pouze v *Kristiánově legendě*.

¹⁹ Přibík Pulkava z Radenína byl mistrem svobodných umění, ředitelem partikulární školy u sv. Jiljí a farářem v Chudenicích. Zemřel v roce 1380 (Opelík, 2000, s. 1170-1171).

3. JAN LUCEMBURSKÝ

Jan Lucemburský byl jediným synem římského krále Jindřicha VII. a Markéty Brabantské. Vyrostl na francouzském královském dvoře Filipa IV. Sličného. V roce 1310 si vzal za manželku dceru Václava II. Elišku Přemyslovnu a stal se českým králem. Prvním úkolem nového panovníka bylo uklidnit rozvrácenou zem a posílit autoritu centrální moci. Nový král však zatím neznal zdejší prostředí, proto se jeho rádcem stal zkušený arcibiskup Petr z Aspeltu²⁰ (Spěváček, 1994, s. 143).

Petr z Aspeltu je v kronice Františka Pražského velmi pozitivně hodnocen. V době jeho přítomnosti prý „*kvetl v Čechách mír a vládla spravedlnost*“ (Bláhová, 1987, s. 92). Mnoho urozených pánů však arcibiskupa nenávidělo, proto z Čech odešel. Správa království se přesunula na krále a královnu. Jan však stále zůstával v Lucembursku. František Pražský v kronice zaznamenal: „*V království totiž počalo vzrůstat větší zlo*“ (Bláhová, 1987, s. 92).

Nový český král sice dosáhl vítězství nad Jindřichem Korutanským, ale královské hrady, statky a zdroje financí zůstávaly stále v rukou šlechtické oligarchie.²¹ Úkolem Jana Lucemburského tedy bylo stanovit poměr moci k postavení nového krále. V prosinci 1310 nechal svolat do Prahy zemský sněm. Od české šlechty přijal slib věrnosti a potvrdil šlechtická privilegia v dokumentech zvaných jako *inaugurační diplomy*.²² Šlo o mimořádně závažné politické dokumenty, které potvrzovaly současný stav v českém státě – rozdělení ústřední moci do dvou oblastí. Panovnická moc byla velmi omezena a moc šlechty vzrostla a zesílila (Spěváček, 1994, s. 146–152).

7. února 1311 byli slavnostně korunováni královští manželé Jan Lucemburský a Eliška Přemyslovna (Spěváček, 1994, s. 160). Beneš Krabice z Weitmile popisuje v kronice přípravu na korunovaci.

²⁰ Petr z Aspeltu se stal hlavním důvěrníkem mladého krále na přání Jindřicha VII. Zůstal trvale v Čechách, aby řídil jeho kroky. Uchránil českého krále před důsledky politicky nebezpečného zápasu české šlechty o moc v zemi (Spěváček, 1994, s. 187). Datace jeho smrti je v české literární vědě důležitá pro určení přibližné doby vzniku *Sporu duše s tělem*. Neznámý autor se totiž v textu o úmrtí této významné osobnosti zmínil. Kombinace známého data a textové aluze jsou důležitým prostředkem určení relativní chronologie v rámci textové kritiky.

²¹ Ještě před nástupem Jana Lucemburského na český trůn se správy královské komory v letech 1306-1310 zmocnila skupina vlivných šlechticů, například Jindřich z Lipé.

²² Dodnes je zachován pouze jeden originál, který je uložen ve Státním oblastním archivu v Brně (Spěváček, 1994, s. 152).

„Není nikoho od největšího do nejmenšího, kdo by odporoval královým rozkazům. Všichni ho ve všem poslouchají s veškerou úctou a věrností. Mezi jiným jednáním společným hlasem všichni určují den, kdy má být slavena královská korunovace. K této slavnosti se připravují velké, ba převeliké náklady a výdaje nutné pro královskou korunovaci“ (Bláhová, 1987, s. 184).

Král se obklopoval skupinou cizí, ale schopné šlechty a česká šlechta tak ztrácela přímý vliv na panovníka. To bylo příčinou sporu jednotlivých šlechtických skupin. Královi rádci se také snažili vymáhat navrácení královského majetku, práv a statků. Čeští šlechtici se právem obávali, že při ztrátě rozsáhlého majetku ztratí i politickou moc (Spěváček, 1994, s. 167).

Jan Lucemburský navštěvoval jednotlivá města, snažil se urovnat poměry v zemi a ničil sídla loupeživých rytířů, kteří zde drancovali. Při těchto cestách se také snažil o resuscitaci královského majetku, uchváceného místními šlechtickými rody. V srpnu 1311 se vrátil do Prahy přesvědčen o tom, že celá země je zbavena toho nejhoršího z předchozích dob a jeho vláda je zajištěna a upevněna (Spěváček, 1994, s. 168).

24. srpna 1313 náhle zemřel Janův otec Jindřich VII. Tato událost Jana velmi zasáhla, uvědomoval si však, že nyní spočívá osud dynastie především na něm. Snažil se vystupovat rozhodně a sebevědomě. Potřeboval upevnit svou pozici a věnoval se poměrům v říši. Jmenoval správce Českého království a téměř celý rok v zemi nebyl (Spěváček, 1994, s. 188–189). Toho si ve své kronice všímá Beneš Krabice z Weitmile a panovníka kritizuje.

„Stav Českého království za královy přítomnosti i nepřítomnosti není zcela upraven, protože v něm nebyl dokonale potvrzen řád míru a spravedlnosti. Král byl totiž vzdálen ze svého království, stejně i jeho dědicové, a s nimi odešla do vyhnanství spravedlnost a mír“ (Bláhová, 1987, s. 110).

Římským králem se místo Janova otce stal Ludvík IV. Bavorský. Postavení Jana v českých zemích se touto situací zlepšilo, neboť Ludvík si byl vědom důležitosti navázání spojení. Proto dal Janovi privilegium – volnost k rozvinutí vlastní politické linie. Získané ústupky a privilegia mimo jiné zaručovala plnou suverenitu krále a české země (Spěváček, 1994, s. 216–217).

Mezi významné šlechtice z okolí krále se v této době dostal Jindřich z Lipé. Obklopil se skupinou českých velmožů, kteří usilovali o omezení královy moci. Proti této skupině

vystupovalo uskupení v čele s Vilémem Zajícem z Valdeka. Vilémovi příznivci si připadali odstrčeni od královských záležitostí. Situace vyvrcholila na popud Elišky Přemyslovny, která podnítila zatčení a uvěznění Jindřicha z Lipé na obvyklé audienci u krále. Následkem však byl velký odpor šlechty a následné propuštění Jindřicha už po několika měsících (Spěváček, 1994, s. 225–235).

V roce 1316 se Janu Lucemburskému a Elišce Přemyslovně narodil dlouho očekávaný dědic českého trůnu – syn Václav. Byl pokřtěn Petrem z Aspeltu 30. května v témže roce. V této době se na čas uklidnily spory mezi králem a šlechtou. Zástupcem krále v době jeho nepřítomnosti v Českém království se stal právě Petr z Aspeltu (Spěváček, 1994, s. 239–241).

V době, kdy král pobýval v českých zemích, došlo k několika vpádům do Lucemburska a král musel tento problém vyřešit. Pobyt krále v Lucembursku se protáhl na celý rok. Nemůžeme to však vnímat jako králův „útěk před problémy“ z českých zemí. Jan byl lucemburským vladařem a nepokoje ve své zemi musel řešit (Spěváček, 1994, s. 245–246).

Společenský neklid se však začal opět objevovat i u nás. Proti sobě stály dva šlechtické tábory, vedené stále Jindřichem z Lipé a Vilémem Zajícem z Valdeka. Petr z Aspeltu se v této situaci cítil bezmocně a pociťoval bezvýchodnost situace. Proto se rozhodl vzdát svého zastupitelského úřadu a v roce 1317 odjel z Prahy. Jeho odchod ještě umocnil nenávisť obou šlechtických skupin v zemi. Situaci ještě posílila neúroda a následný hladomor v zemi. Královna Eliška se obávala o bezpečnost v Praze, přesunula se proto i se svými dětmi na hrad Loket (Spěváček, 1994, s. 249–253).

Po odjezdu královny spor vyvrcholil sněmem české šlechty v Praze v červnu roku 1317. Cílem sněmu bylo dosažení oboustranně přijatelné dohody o míru. Eliška Přemyslovna poslala Janovi výzvu, aby se vrátil zpět do Čech. Král svůj návrat slíbil a v listopadu 1317 přijel zpět (Spěváček, 1994, s. 254–258).

Za králova pobytu na Moravě se však rozšířila pověst, že chce vyhnat šlechtu ze země. Šlechta se proto vzbouřila a táhla k Brnu. Mír nakonec zprostředkoval až římský král Ludvík Bavorský, který svolal 23. dubna 1318 sněm do Domažlic. Zde bylo vyhlášeno zemské právo a také všeobecná amnestie pro ty, kteří se postavili proti králi. Šlechta složila králi přísahu věrnosti, ten však musel slíbit, že odejme cizincům úřady v zemi. To znamenalo, že král se

musel s českou šlechtou dělit o moc v zemi a brát ohled na její požadavky (Spěváček, 1994, s. 259–262).

V roce 1319 dochází k rozkolu mezi králem a královnou. Jan se začíná sblížovat s politickou skupinou kolem Jindřicha z Lipé, na stranu královny se přidává Vilém Zajíc z Valdeka. Spor vyvrcholil napadením hradu Loket, kde v té době sídlila královna i s dětmi. Tato událost přispěla nejen k rozvratu královského manželství, ale také ke změně jednání krále vůči českému prostředí. Král však neztratil zájem o politiku a zaměřil se na ni v celoevropském měřítku. Mocným mužem v království se tak opět stal Jindřich z Lipé. Dlouholeté konflikty byly také velmi finančně náročné, král byl nucen si peníze půjčovat a zastavovat majetek (Spěváček, 1994, s. 271–279).

Aktivita krále se poté věnovala především zahraniční politice. V Čechách se Jan Lucemburský moc neobjevoval, pobýval převážně v Lucembursku, Trevírsku nebo jinde v Porýní. Byl iniciátorem několika významných sňatků,²³ v roce 1322 rozšířil území českého státu o Chebsko a získal vliv v Míšeňsku a Durynsku (Spěváček, 1994, s. 323). Králův častý pobyt v zahraničí je kritizován Františkem Pražským.

„Mnoha učeným lidem se nelíbilo toto královo nestálé a tak časté potulování a pobíhání. Všude vyhledává turnaje a rytířské hry a činí převeliká vydání. Kvůli tomu ničí českou zemi a neužitečně promrhává královské statky“ (Bláhová, 1987, s. 120).

Pobyt krále v českých zemích byl pravidelně plněn vydáváním hojných privilegií lidem, kteří udržovali královskou moc (Spěváček, 1994, s. 420).

V roce 1330 zemřela králova manželka Eliška. Tato smutná zpráva zastihla panovníka během příprav italského tažení v Tridentu. Král se chtěl vrátit do Čech na královnin pohřeb, nakonec se ho ale nezúčastnil a zůstal v Tridentu (Spěváček, 1994, s. 477).

„(...) zemřela na Vyšehradě v domě proboštově ušlechtilá česká královna Eliška, zatímco její manžel, král Jan, byl v krajích korutantských. I byla s poctou pochována na Zbraslavi, kterou

²³ Byl to například sňatek jeho sestry Marie s francouzským králem Karlem IV. Sličným (Spěváček, 1994, s. 311), sňatek prvorozené dcery Markéty s Jindřichem XIV. Dolnobavorským (Spěváček, 1994, s. 315) nebo sňatek syna Václava s Blankou z Valois, dcerou francouzského hraběte Karla z Valois (Spěváček, 1994, s. 327).

založil její otec. Tahle královna svého času snášela mnohá protiventství a dokud žila, prošla ohněm a vodou, (...)“ (Bláhová, 1987, s. 194).

Ještě téhož roku se králi podařilo získat významná území v horní Itálii. Lucemburská moc se tak rozvíjela na třech významných místech: v Českém státě, Lucembursku a v oblasti Rakouska (Tyrolsko, Korutany) se zázemím italských měst. Už na počátku roku 1331 se proti jeho politickému postupu začala formovat nepřátelská koalice. Proto se rozhodl povolat z Lucemburska svého syna Karla, který mu měl pomoci spravovat italskou signorii. Ten si zde vedl odvážně a cílevědomě (Spěváček, 1994, s. 479-490).

Na konci října roku 1333 se Janův prvorozený syn vrátil do Prahy. 25. ledna 1334 získal Karel titul markrabě moravský. Po příjezdu do své vlasti však nerozhodoval jen na Moravě, ale v celém státě. Karel měl oporu v české šlechtě, která stále více pociťovala problém dlouhodobé nepřítomnosti krále (Spěváček, 1994, s. 508-511).

V prosinci roku 1334 se Jan Lucemburský znovu oženil. Za ženu si vzal hraběnku Beatrix, dceru bourbounského vévody a hraběte z Clairmontu (Spěváček, 1994, s. 518). Tuto událost zaznamenal v kronice i František Pražský.

„Téhož roku se v tomto království rozhlásila nečekaná, a přece pravdivá zpráva, podle níž uzavřel český král Jan v galských krajích řádné manželství s pannou Beatricí, dcerou vévody bourbounského, hraběte z Clairmontu“ (Bláhová, 1987, s. 123).

V roce 1336 odešel markrabě Karel ze země a do Prahy se vrátil Jan Lucemburský i se svojí novou manželkou. Nová královna ale zřejmě v Praze nebyla přijímána tak, jak čekala, a s českým prostředím se nesžila (Spěváček, 1994, s. 525-531). František Pražský v kronice píše, že *„mnozí řečenou královnu neměli rádi“* (Bláhová, 1987, s. 126) a radovali se z jejího odchodu.

Od roku 1339 začal král pociťovat stále větší potíže se slábnoucím zrakem a v roce 1340 i přes intenzivní lékařskou péči oslepl. Od té doby začal vkládat velkou naději do politického úspěchu svého syna Karla. Nejspíše proto se také rozhodl navštívit v Avignonu papeže Benedikta XII., důvodem byly vyhlídky lucemburské politiky (Spěváček, 1994, s. 542-543).

Královo oslepnutí zaznamenal ve své kronice Beneš Krabice z Weitmile takto:

„Nemohli mu pomoci, ani ho vyléčit žádní lékaři, které povolal z různých krajín, i z pohanstva, z nichž některé pak přikázal utopit. Týž král přesto předstíral, že vidí, ačkoli neviděl, a mnozí, kteří na něho hleděli, nezpozorovali jeho slepotu, protože všechny své činy řídil tak, aby se věřilo, že vidí“ (Bláhová, 1987, s. 202).

V dalším období zaměstnával krále konflikt mezi Francií a Anglií – stoletá válka. Král už v roce 1340 připustil před riskantní bitvou možnost smrti a nechal sepsat svoji politickou závěť.

Z bitvy se ale vrátil do Prahy a v roce 1341 navrhl zemskému sněmu svého syna Karla jako nástupce na český trůn. Tento návrh byl přijat s nadšením (Spěváček, 1994, s. 544-547).

V roce 1342 zemřel papež Benedikt XII. a francouzský král Filip VI. se postaral o to, aby se novou hlavou církve stal Pierre de Rosières jako Kliment VI. Začátek jeho pontifikátu tak znamenal perspektivu pro dynastii Lucemburků. Už v roce 1343 papež povýšil pražské biskupství na arcibiskupství a prvním pražským arcibiskupem byl jmenován Arnošt z Pardubic (Spěváček, 1994, s. 549-554).

V červenci roku 1346 byl Karel zvolen římským králem, což byl velký triumf Jana Lucemburského v evropské diplomacii. Brzy po tomto úspěchu zastihla otce se synem zpráva od francouzského krále Filipa VI. o útoku anglických vojsk. 26. srpna 1346 Angličané porazili francouzské vojsko v bitvě u Kresčaku, kde svůj poslední zápas dobojoval i český král Jan Lucemburský (Spěváček, 1994, s. 563-565).

Přestože u nás lidé viděli jen neustálou královu nepřítomnost v zemi, v zahraničí byl považován za schopného panovníka a výborného rytíře. Také byl častým hostem u dalších panovníků, například na francouzském dvoře. Nemůžeme mu upřít ani státnický talent, neboť si byl vědom, že k tomu, aby ubránil svoje území, potřebuje pevné a spolehlivé spojení.

4. KRONIKY DOBY KARLA IV.

V následující části práce navazuji na druhou kapitolu, ve které jsem popsala kroniky doby Karlovy. Nyní se budu zabývat zobrazením panovníka Jana Lucemburského v těchto kronikách. Budu zkoumat, jakými tematickými celky a motivy se jednotlivé kroniky zabývají a jak je v nich panovník hodnocen.

4.1 Kronika Františka Pražského

Na začátku knihy František Pražský kritizuje vládu Jindřicha Korutanského, kterou označuje jako „zmatenou a hanebnou“ (Bláhová, 1987, s. 80), a neskrývá radost z příjezdu nového krále Jana do Čech.

*„Ó, jak šťastná byla ta hodina, ve které přišly,
o mnoho lepší časy, jež konec přinesly sporům.
Šťastný byl králův vjezd, vždyť tehdy přinesl s sebou
zvyklosti míru a řád, a velmi tím ulehčil Praze.
Šťastné jste celé, vy Čechy, neb válka odstoupí od vás,
Opět poctivý mír tu bude přebývat s vámi“* (Bláhová, 1987, s. 80).

Chvála Jana Lucemburského však v kronice netrvala dlouho a panovník je později popisován takto:

„Potom král, jakoby se již přetrhla otěž rozumu a bylo zrušeno pouto manželské lásky, zcela propadl bezuzdnosti, podlehl požitkářství, řídil se zvrácenou vůlí a tak se zjevně choval jako tyran. Vztekal se, když hrál v kostky, a pronášel i sprostá slova, v noční době se někdy s jediným sluhou potuloval po ulicích a náměstích pražského města a jednou byl málem zabit rychtářovými sluhy. Ti však, poznavše ho po hlase, propustili ho bez úrazu. A když se účastnil mše, ne ze zbožnosti, ale dohnán studem před lidmi, neoddával se modlitbám, nýbrž planým hovorům, a projevoval nestálost nejen ve slovech, ale i v činech“ (Bláhová, 1987, s. 94).

Kritizováni jsou také královi rádci, kvůli jejich radám „je království hubeno a všem je činěno násilí“ (Bláhová, 1987, s. 95). Další věc, která je králi vyčítána, je nespravedlivé rozdělování majetku.

„V téže době způsobil tenhle král rozličným klášterům velké násilí a prováděje svoje tyranství mnohým nezaslouženě a nespravedlivě odňal statky, rozdělil je mezi své přívržence a tak se nestaral o blaho své duše“ (Bláhová, 1987, s. 94).

Naopak pozitivně je hodnocena situace v českých zemích, když na konci roku 1319 český král na rok opustil království a správcem se stal Jindřich z Lipé.

„Zatím Jindřich z Lipé, ustanovený správcem království, náležitě uspořádal mír v království, a přirozených lidských potřeb byl dostatek. Ožil a jásal lid, jenž před třemi lety ležel jako mrtvý hladem“ (Bláhová, 1987, s. 96).

Jedna z věcí, která byla Jana Lucemburskému nejvíce vyčítána, byly jeho časté cesty do zahraničí, tedy nepřítomnost ve vlastním království. František Pražský v kronice píše: *„Na otázku, proč nezůstává v království, odpověděl, že je mu půda rodné vlasti nejsladší“ (Bláhová, 1987, s. 96).*

„A rovněž podivné byly tehdy poměry v Českém království. Neboť král zvykl si často se zdržovat mimo království, které svěřoval jednomu nebo dvěma správcům, pronajímal je na rok nebo na dva za určité peníze, a obyvatelé království byli považováni za poplatníky“ (Bláhová, 1987, s. 102).

„S výjimkou několika měst není již v Českém království nějaká tvrz nebo hrad, který by měl král ve své moci. Bud' totiž byly králem zastaveny jako záruky nebo rozchváčeny. Proto za královy nepřítomnosti v království upadá mír a není šetřeno práva“ (Bláhová, 1987, s. 111).

Jan Lucemburský je také obviňován z toho, že do českých zemí přijede pouze tehdy, když potřebuje peníze, které podle kronikáře *„nicotně utratí v cizích zemích“ (Bláhová, 1987, s. 102).*

„V den blahoslaveného papeže Řehoře přijel také král, nejen proto, aby uviděl královnu, ale aby z lidí vyždímal peníze. A tak během dvou měsíců, po které tehdy zůstal v království, sehnal různými způsoby vymáhání devadesát pět tisíc hřiven stříbra. Část peněz pak odvezl s sebou na Rýn a část poslal věřitelům. Mnozí obyvatelé království tím však byli pobouřeni, pozorujíce zkázu země, a nechtěli mu k takovému odírání dát souhlas. A mnozí říkali, že není pravým králem, ale tyranem, který ničí stav státu a usiluje jen o prospěch svůj a svých záležitostí“ (Bláhová, 1987, s. 101).

„Při jeho příchodu bylo všechno duchovenstvo i lid zachvácen velikým strachem. Poznal už totiž, že příchod krále není mírumilovný, ale obtížný“ (Bláhová, 1987, s. 103).

„V téže době král Jan zatížil těžkými dárkami a zdanil téměř všechna města a kláštery v Čechách. Většinu těchto peněz poslal do krajin rýnských a galských, ostatek poukázal žoldnéřům“ (Bláhová, 1987, s. 125).

I přes všechnu tuto kritiku se král do svého království vždy hned vrátil, když bylo potřeba. Pokud se země ocitla v nebezpečí, se svým vojskem ji vždy ochránil. Vždy po vítězství byl při návratu do Prahy svým lidem vřele vítán.

„Dvacátého dne po vítězství vtáhl český král do Prahy, byl radostně uvítán, duchovenstvo zpívalo, zazníval hlahol zvonů, lid se radoval, celé město se veselilo“ (Bláhová, 1987, s. 97).

*„Léta Páně 1329 se český král vrátil vítězně z krajin pruských a litevských a byl ve městě Praze slavně uvítán. Vykonal na válečných výpravách proti Litevcům a pohanům velmi statečné a znamenité činy“*²⁴ (Bláhová, 1987, s. 106).

V evropském kontextu byl ale Jan Lucemburský velice aktivní a měl velké slovo. Údajně vzniklo přísloví: *„Bez českého krále nikdo nemůže konečně vyřídit svou věc. Koho chce, povýší, koho nechce, ušlape“* (Bláhová, 1987, s. 108).

Kronika popisuje i příjezd Karla, syna Jana Lucemburského, do Prahy v roce 1333 a ihned ho porovnává s jeho otcem. Následující vyjádření vypovídá o tom, jak František Pražský viděl Jana Lucemburského.

„Tento mladý ženich dobrého nadání byl řízením božím poslán do Francie proto, aby se tam naučil moudrosti a vést ctnostný a spořádaný život, jaký jeho otec, bohužel, nevedl“ (Bláhová, 1987, s. 116).

František Pražský Jana Lucemburského v kronice velmi kritizuje. Většina pasáží je ale převzata ze Zbraslavské kroniky, tudíž prezentuje názory Petra Žitavského, který stál na

²⁴ Na křížové výpravy českých králů do Pobaltí proti pohanským Prusům a Litevcům pravděpodobně naráží již Staročeská Alexandreida (kolem roku 1300). V textu Alexandreidy se objevují motivy Prusů a Litevců bez dalšího vysvětlení. Tyto aluze zřejmě nesouvisí s Janem Lucemburským, ale s Přemyslem Otakarem II., který podnikl do Pobaltí dvě vojenská tažení.

straně Elišky Přemyslovny. Můžeme tedy odhadovat, že František Pražský tyto pasáže pouze přepsal bez vlastního úsudku.

4.2 Kronika Beneše Krabice z Weitmile

Jan Lucemburský je chválen, že na začátku své vlády udělal vše, co patří k míru.

„ (...) všude pronásledoval lupiče, zloděje a rušitele míru a srovnával se zemí hrady a útočiště zločinců. Tehdy znovu začaly platit soudy jak církevní tak světské nebo zemské a spravedlnost shlédla z nebe vracejíc každému, co bylo jeho“ (Bláhová, 1987, s. 184)

„ (...) vyslyšel nářek poddaných, kteří byli strašlivě sužováni loupením a kořistěním na Moravě, slitoval se nad nimi a táhl na Moravu s vojskem nikoli nepatrným“ (Bláhová, 1987, s. 185).

Na rozdíl od kroniky Františka Pražského Beneš Krabice královi nevytýká, že se obklopuje cizí šlechtou. Pouze zmiňuje, že na rady svých pánů a urozených všechny cizince ve svém okolí propustil a poslal je domů. Za správce království ustanovil Jindřicha z Lipé a na Moravě Jana z Vartemberka (Bláhová, 1987, s. 184).

V kronice je na několika místech zdůrazňováno, že jakmile byl v Českém království problém, král se vždy ihned vrátil.

„Král uslyšev tyto noviny připravil se na cestu a rychlým krokem pospíchal do Čech“ (Bláhová, 1987, s. 187).

Problémy v Českém království jsou v kronice vysvětleny tím, že král věřil špatným lidem.

„ (...) nějací lživí poslové nenávidějící mír si pokrytecky vymýšleli a rozhlašovali veřejně mezi lidem, že král chce vyhnat Čechy a království nebo zemi dát do rukou Němců“ (Bláhová, 1987, s. 186).

„Když těmito slovy krále jednou, ba vícekrát proti královně popudili, hle, král Jan naplněn nesmírnou zuřivostí, neboť věřil nezapným slovům špatných lidí více než prospívalo (...)“ (Bláhová, 1987, s. 188).

V kapitole, ve které je popisován rozkol mezi králem a královnou, je král poprvé kritizován. Kronikář píše, že *„mysl jejich krále se změnila k špatnému“* (Bláhová, 1987, s. 188). Po smíru královských manželů je král už opět chválen.

„Král také, když ho výše uvedení věrní vyplísili, změnil život i mravy k lepšímu“ (Bláhová, 1987, s. 189).

Beneš Krabice kritizuje krále za dávání majetku do zástavy, nepíše však tak ostře jako František Pražský výše.

„Král Jan totiž pro různé roztržky a pro mnoho válek a bitev, které vedl ve svých i cizích zemích, dal statky svého království z větší části do zástavy, takže on i jeho lidé trpěli nedostatkem“ (Bláhová, 1987, s. 190).

Králova nepřítomnost v Českém království je v kronice vždy zaznamenaná, kronikář ale krále nehodnotí.

„Téhož roku byly Čechy bez hlavy. Král byl v Lucembursku, královna v Bavorsku, biskup Jan u římské kurie“ (Bláhová, 1987, s. 191).

„ (...) prostřednictvím českého krále dobyl vítězství. Mnozí soudili, že českému králi Janovi v jeho činech pomáhá spíše štěstí nežli rozum, podle onoho přísloví: odvážným štěstí přeje“ (Bláhová, 1987, s. 193).

Beneš Krabice píše, že lidu se nelíbí královo neustálé vybírání daní, ale zároveň si uvědomují, že peníze jsou použity na jejich ochranu před nepřáteli.

„Proto mnozí volali proti němu, ale coby volali, nevěděli. Zda nebylo lepší dát část peněz komukoli, než aby království bylo zničeno a zpusťeno nepřáteli“ (Bláhová, 1987, s. 202).

Kronikář zdůrazňuje, že Jan Lucemburský nechal postavit klášter pod horou Petřínem pro kartuziánský řád. Zřejmě se snaží upozornit, že král nemá zájem jen o věci světské, ale je zbožný.

„ (...) český král Jan, podnícen zbožnou horlivostí, ačkoli se zdálo, že je mužem zcela oddaným světským záležitostem, neboť měl nesmírnou zálibu v turnajích a jiných vojenských cvičeních (...) založil a vystavěl dílem podivuhodným a chvályhodným k chvále Boha všemohoucího a slavné Panny Marie, rodičky pána našeho Ježíše Krista, klášter pod horou Petřínem u Menšího Města pražského a umístil v něm bratry řádu kartuziánského. Ty dostatečně zaopatřil důchody a ostatními životními potřebami. Jejich kostel také skvěle vyzdobil knihami, bohoslužebnými rouchy a skvosty“ (Bláhová, 1987, s. 204).

V kronice je také vyzdvihována králova odvaha. Například v jeho osudné bitvě u Kresčaku je vylíčen jako velmi statečný rytíř, o čemž si nikdo nedovolí pochybovat.

„Jakmile se po skončené bitvě anglický král dověděl, že král Jan padl, (...), řekl svým spolubojovníkům: „Dnes padla koruna rytířstva, nikdy nebyl nikdo podobný tomuto českému králi“ (Bláhová, 1987, s. 224).

V kronice Beneše Krabice z Weitmile vnímám znatelný posun od předchozí kroniky Františka Pražského. Beneš Krabice Jana Lucemburského kritizuje minimálně. Události, které se dějí v Českém království, většinou jen popisuje, českého krále nehodnotí. Upozorňuje, že král se nezajímá jen o věci světské, ale i církevní. Snaží se zdůraznit, že panovníkem vybírané peníze jsou použity na ochranu země a jejích obyvatel před nepřáteli.

4.3 Kronika Přibíka Pulkavy z Radenína

Kronika Přibíka Pulkavy z Radenína je v porovnání se dvěma předchozími kronikami mnohem stručnější. Autor začíná vyprávění o Janu Lucemburském jeho svatbou s Eliškou Přemyslovnou. Zmiňuje, že sňatek dohodli s Janovým otcem Jindřichem VII. *„spolehliví páni Českého království“* (Bláhová, 1987, s. 402), kteří nebyli spokojeni s vládou Jindřicha Korutanského. Kronika Přibíka Pulkavy je první, která nezmiňuje, že Jindřich VII. nechtěl svého syna Jana do Čech dát. Naopak píše, že Jindřich VII. *„milostivě souhlasil s jejich žádostmi a nabídkami“* (Bláhová, 1987, s. 402).

Kronika je také první, která věnuje samostatnou kapitolu právě otci Jana Lucemburského, Jindřichovi VII. Autor zde popisuje, jak Jindřich odvážně bojoval a jaká města dobyl. V dalších kapitolách je pak popisován i život sester²⁵ Jana Lucemburského.

Přibík Pulkava také už nekritizuje Janovu nepřítomnost v království, naopak se jí snaží vysvětlit tím, že královo cestování bylo nezbytné.

„Jan zařizoval záležitosti svého království a také otcovského vévodství lucemburského a po dva roky v nich prodléval, jak to vyžadovala potřeba doby a místa“ (Bláhová, 1987, s. 404).

²⁵ Jan Lucemburský měl dvě sestry – Marii a Beatrix. Marie měla za manžela francouzského krále Karla IV., na jehož dvoře byl vychován Janův prvorozený syn Václav (Bláhová, 1987, s. 406).

Předchozí kroniky pouze zmiňovaly narození prvního Janova syna Václava v roce 1316. Autor této kroniky se u Václava však pozastavuje a zdůrazňuje jeho budoucí politické úspěchy.

„Tento Václav byl později při svátosti biřmování v kostele sv. Diviše u Paříže pojmenován francouzským králem Karlem podle jeho jména Karel. Týž Karel později dosáhl římského císařství a byl mezi ostatními císaři nazýván Karel IV., císař římský a král český“ (Bláhová, 1987, s. 404).

V kronice jsou zmíněny některé královny vítězné bitvy, ve kterých je autorem chválen a popisován mimo jiné jako silný a odvážný. Následující ukázky popisují bitvy, ve kterých bojuje Jan Lucemburský na straně Ludvíka Bavora proti rakouskému vévodovi Fridrichovi.

„Zmíněný český král Jan, v téže bitvě ozdobený rytířským pásem, podobně projevil velikou udatnost, velice rázně bojoval a porazil a zajal rakouského vévodu Jindřicha, bratra svrchuřečeného Fridricha“ (Bláhová, 1987, s. 406).

„Během krátké doby český král vítězně dobyl mnoho hradů a opevnění, aniž mohli rakouští vévodové jakkoli odporovat jeho moci. (...) A tak se týž král, honosící se slavným vítězstvím, vrátil 17. listopadu vesele do města pražského“ (Bláhová, 1987, s. 410).

Poslední zápis v kronice zmiňuje smrt Elišky, manželky českého krále Jana, v roce 1330. Potom následuje doslov autora kroniky, ve kterém píše, že kroniku sepsal na příkaz Karla IV., kterému se předchozí kroniky nelíbily a chtěl je nahradit spravedlivou a pravdivou kronikou.

„Věz přece to, že všechny věci bájně, nepravdivé a víře nepodobné byly vynechány a zavrženy, ale to, co je pravé a jisté, bylo z nich vypsáno a vloženo z příkazu svrchuřečeného císaře do této kroniky. (...) A tak často jmenovaný císař ze zvláště velké lásky k této zemi, kvůli jejímu velkému povýšení a protože k ní chová též zvláštní úctu, uvedl do ní rád slávu celého světa“ (Bláhová, 1987, s. 412).

Kronika Přibíka Pulkavy z Radenína je velmi stručná, jak už jsem uvedla výše. Vynechává totiž spoustu událostí, které zde z nějakého důvodu nejsou zaznamenány.²⁶ Karel IV. se

²⁶ Vynechání některých informací ale nemusí souviset pouze s přáním Karla IV. Přibík Pulkava z Radenína mohl mít při zpracování kroniky odlišný cíl než jeho předchůdci. Autorským záměrem zřejmě nebylo řešit do

zřejmě rozhodl nechat zaznamenat pouze pozitivní věci. Není zde na rozdíl od předchozích dvou kronik například vůbec zmiňována králova neustálá nepřítomnost v království, spory se šlechtou nebo s manželkou Eliškou. Kronika klade důraz na Janovy politické úspěchy a rytířskou odvalu. Je zde patrná snaha o zviditelnění rodu Lucemburků. Kronika obsahuje činy Janova otce Jindřicha VII., zmiňuje se o dalších králových příbuzných a vyzdvihuje osobnost Karla IV. Nemůžeme ale říct, že kronika o postavě Jana Lucemburského nevypráví pravdivě. Spíše se snaží jeho postavu mírně idealizovat a nevhodné události nezaznamenává.

4.4 Kronika Neplachova

Protože se autor kroniky snažil o propojení kroniky české s kronikou světovou, je ze všech čtyř posuzovaných kronik nejstručnější. Konkrétně o postavě Jana Lucemburského se dozvídáme minimum informací, přesto se pokusím je posoudit.

První zmínka v kronice o budoucím českém králi je následující: *„Jan, syn císaře Jindřicha, vpadl o svátku sv. Kateřiny do Čech, obsadil Prahu a vyplenil ji. Byl pak šlechtou zvolen za českého krále“* (Bláhová, 1987, s. 547). Jan Lucemburský vstoupil do Prahy s vojskem, protože se potřeboval zbavit předchozího panovníka Jindřicha Korutanského a uklidnit rozvrácenou zem. Proto považuji zmínku o vyplenění Prahy za nepřesnou a přehnanou.

Kronika už opět zachycuje soupeření Jana Lucemburského s českou šlechtou, Neplach však oproti Františku Pražskému a Beneši Krabici z Weitmile zaznamenal pouze jednu strohou větu téměř s nulovou výpovědní hodnotou.

„Byla válka mezi českým králem Janem a Zajícem, ale Zajíc získal vítězství“ (Bláhová, 1987, s. 547).

Kronikář často zmiňuje války, ve kterých Jan Lucemburský bojoval. V kronikářských zápisech krále neoslavuje, ani nekritizuje, přesto je patrné, že k válkám nezaujímá pozitivní postoj.

„Český král Jan napadl krakovskou zemi, ale nedosáhl ničeho z toho, po čem toužil“ (Bláhová, 1987, s. 547).

podrobností tematiku, o které už psali František Pražský a Beneš Krabice z Weitmile, ale znovu převyprávět národní pověsti a známé dějiny Čechů.

„Jan, král český, pustošil Rakousko ohněm až k Dunaji, (...)“ (Bláhová, 1987, s. 547).

Další zápis v kronice týkající se Jana Lucemburského už oznamuje jeho smrt ve Francii v roce 1346 a autor zaznamenává báseň.

*„Po narození Páně, když minulo třináct set roků,
po nich když čtyřiceti a šesti se naplnil počet,
na den svatého Rufa²⁷ smrt skosila slavného krále.*

Vyslov s bolestí v srdci svou soustrast se skromným králem.

Třeba byl opuštěn zcela a nadto úplně slepý,

sotva se takový zrodí, vždy připraven do boje táhnout“ (Bláhová, 1987, s. 548).

Neplach zaznamenává v kronice pouze minimum informací, které nikdy detailněji nerozvádí. O Janu Lucemburském se nedozvídáme nic nového, co by předchozí kronikáři nezapsali. Autor českého krále nijak nehodnotí, nesnaží se ani o zlepšení pohledu na jeho osobu. Cílem Neplachovy kroniky je podle mě pouze stručné zaznamenání událostí.

²⁷ Dnem svatého Rufa se v historických dílech označuje 26. srpen. Datum můžeme vnímat i symbolicky, jelikož na tento svátek přišel o život v bitvě nejen Jan Lucemburský, ale v roce 1278 i Přemysl Otakar II. v bitvě na Moravském poli. K tomu datu se blíží i smrt Ludvíka Jagellonského v bitvě u Moháče 29. srpna 1526. Období okolo svátku svatého Rufa tedy můžeme označit jako osudové období pro české dějiny.

5. CHARAKTERISTIKA JANA LUCEMBURSKÉHO A KARLA IV.

V první části kapitoly se nejdříve pokusím vytvořit charakteristiku Jana Lucemburského podle zkoumaných kronik. Shrnu, co se v kronikách dozvídáme o jeho vzhledu a vlastnostech. Kromě již zmíněných kronik doby Karlovy využiji také *Kroniku zbraslavskou*. *Zbraslavská kronika* byla pramenem kronikářů doby Karlovy, takže částečně ovlivnila jejich pohled na dobu a panovníka. Ve druhé části charakterizují opět podle kronik osobu Karla IV. a poté obě charakteristiky porovnám.

Co se týče fyzického vzhledu panovníka, v kronikách o něm moc zmínek nenajdeme. Jeho vzhled podrobněji popisuje pouze Petr Žitavský ve *Zbraslavské kronice*, kronikáři doby Karlovy ale tyto pasáže nepřejali. Jedinou výjimku v popisu Janova vzezření tvoří upozornění na jeho slepotu. Ta je zmiňována ve všech uvedených kronikách a kromě toho o ni píše ve svém životopise i jeho syn Karel IV.

„V oněch dnech můj otec, který ztratil již dříve jedno oko a druhé mu začínalo slábnout, odjel tajně do Montpellieru k lékařům, aby se léčil; přece však v té době oslepl“ (Bláhová, 1987, s. 39).

Petr Žitavský se s Janem Lucemburským setkal poprvé na jeho svatbě s Eliškou Přemyslovnou v roce 1310 a jeho vzhled popisuje takto:

„V čele všech stolů, na místě nejpřednějším, (...) slavně seděl Jan, nový král zároveň a ženich, syn velikého krále. Dále jako plane slunce mezi hvězdami, tak on skvěle zářil jasnou tváří přede všemi přítomnými knížaty“ (Heřmanský, 1952, s. 349).

V další části králova popisu používá autor kroniky biblické přirovnání.

„Všichni byli tehdy žádostivi viděti tvář tohoto mladistvého vladaře jako tvář Šalomounovu“ (Heřmanský, 1952, s. 349).

Když Jan Lucemburský v roce 1311 přebírá vládu v království, je ve *Zbraslavské kronice* popisován jako *„mladík překrásný, zjevem spanilý“* (Heřmanský, 1952, s. 397). Petr Žitavský také zaznamenává, jak nového panovníka údajně popisuje lid.

„Tento mladistvý a líbezný král, vybraně urostlý, zasluhuje srovnání spíše s andělem nežli s člověkem“ (Heřmanský, 1952, s. 397).

Janovu charakteristiku ale můžeme také vnímat pouze symbolicky, neboť starého a neoblíbeného Jindřicha Korutanského vystřídal mladý král, se kterým přichází nová naděje pro budoucnost českých zemí. Jinak byl podle kronikářovy vnější charakteristiky Jan Lucemburský pěkný a urostlý. Žádnou další zmínku o Janově vzhledu už v kronikách nenajdeme. Pouze *Zbraslavská kronika* se zmiňuje o slepotě panovníka. Slepotu však nemůžeme vnímat jako atribut vzhledu, ale spíše jako projev nemoci.

Jak už jsem zmínila, kroniky doby Karlovy přejímají ze *Zbraslavské kroniky* Janovu slepotu, ale už první z nich, František Pražský, považuje Janovo oslepenutí jako trest za jeho hříchy.

„Téhož roku byl český král úplně zbaven schopnosti vidět. Byl věru člověkem oslepeným uvnitř i vně, protože, ačkoli byl takovým způsobem od Boha tepán, přece nepřestal provádět špatné skutky. Neboť jako leopard nepozbývá své barevnosti, tak hříšník těžko zanechává zvyku hřešit, jenž se stává jeho jakoby druhou přirozeností“ (Bláhová, 1987, s. 130).

V kronikách doby Karlovy najdeme poté převážně charakteristiku vnitřní nepřímou. Charakterové rysy panovníka můžeme vyvodit na základě jeho jednání. Přímé pojmenování králových vlastností se v kronikách skoro neobjevují. Přestože kroniky popisují přibližně stejné časové období, můžeme určitě vnímat rozdíly v zobrazení panovníka.

V první zkoumané kronice Františka Pražského je Jan Lucemburský hodnocen převážně negativně. Kronikář nemá pro jednání Jana Lucemburského pochopení. Pozitivní hodnocení získává panovník pouze na začátku kroniky, kdy je oslavován jeho příchod do Prahy a lidé v něm vidí novou naději pro české země. František Pražský však pro jednání Jana Lucemburského nemá pochopení a zdůrazňuje jeho negativní vlastnosti a činy. Kronikáři nejvíce vadí Janova častá nepřítomnost v království a zobrazuje ho jako panovníka, který se o svoji zemi nestará. Tato událost je však vnímána pouze z jednoho úhlu pohledu, neboť Janova diplomacie časté cestování vyžadovala. Král je v kronice také zobrazen jako ten, který okrádá svůj stát, jeho peníze a majetek. Další kritika je často směřována na ne příliš šťastnou panovníkovu ruku při vybírání rádců. Oproti *Zbraslavské kronice* se pohled na panovníka příliš nemění. František Pražský charakterizuje Jana Lucemburského převážně negativními činy, které ještě několikrát zdůrazňuje. Jak už jsem zmínila v předchozí části práce, František Pražský od Petra Žitavského spoustu kritických pasáží převzal. Negativní zobrazení panovníka si můžeme vysvětlit tím, že oba autoři byli v podstatě Janovi současníci

a s poměrem v českých zemích spokojeni nebyli. Mohlo to být proto, že oba patřili mezi duchovní a doba Jana Lucemburského církvi moc nepřála. Právě za okrádání církve je také několikrát kritizován. Podle nepřímé charakteristiky je Jan Lucemburský zachycen jako panovník bezohledný, bezcitný, krutý a agresivní.

V kronice Beneše Krabice z Weitmile opět převažuje vnitřní nepřímá charakteristika. Zobrazení panovníka už je ale pozitivnější než v předchozích dvou kronikách. Kronikář se snaží zobrazit Jana Lucemburského převážně jako panovníka, který své země ochraňuje. Přestože často cestuje do zahraničí, v případě potřeby ochránit české země se vždy vrátí. Beneš Krabice se také snaží upozornit na to, že panovník je věřící a církev se snaží podpořit. Pozitivnější charakteristiku panovníka si můžeme vysvětlit tím, že kronikář o králi nepíše v době jeho panování, ale až zpětně za vlády Karla IV. Beneš Krabice byl také Karlovou osobou určitě ovlivněn a mohl se snažit o zlepšení pohledu na panovníka. Proto některé události, které by jeho pověst nevylepšíly, raději vynechává. Pokud bychom z nepřímé charakteristiky panovníka měli vyvodit konkrétní vlastnosti, určitě můžeme Jana Lucemburského podle Beneše Krabice z Weitmile popsat jako panovníka schopného, ochránářského, odvážného a cílevědomého.

V následující kronice Přibíka Pulkavy z Radenína je Jan Lucemburský opět charakterizován svými činy. Kronikář opět některé pasáže redukuje nebo úplně vynechává. Panovník je zobrazen jako odvážný a udatný rytíř, který vyhrál spoustu významných bitev. Toto zobrazení panovníka ale není nadnesené, neboť tuto pověst Jan Lucemburský v evropských zemích měl. V kronice už je ale patrná snaha o zlepšení panovníkovi pověsti.

Charakteristika panovníka v poslední zkoumané kronice se nedá zhodnotit, neboť Neplach pouze velmi stručně zapisoval události, které se staly, navíc už s větším časovým odstupem.

Nástup Karla IV. na český trůn je oslavován podobně jako začátek vlády Jana Lucemburského.

„Proto po neklidných a nespořádaných dobách přišly z milosti boží do království římského a českého časy takřka zlaté, jak je z náležitých a velmi slavných okolností patřno“ (Bláhová, 1987, s. 146).

Pohled na jeho osobu se však v průběhu vlády nemění a panovník je v kronikách zachycen jako výborný panovník. František Pražský ho v kronikách označuje jako „*náš nejdražší syn v Kristu Karel*“ nebo „*vznešený král římský*“ (Bláhová, 1987, s. 141).

Karel IV. je v kronikách nejčastěji vychvalován za to, že podporuje církev a vede lidi ke zbožnosti.

„*Zvláště obyvatelé Království českého obvykle pronášejí chvály a modlitby, jimiž má být veleben náš slavný a proslulý patron, svatý Václav, více horlivěji a zbožněji*“ (Bláhová, 1987, s. 144).

Beneš Krabice z Weitmile často upozorňuje na Karlovu zbožnost tím, že získává ostatky mnoha světců.

„*Téhož roku pan Karel, král římský a český, roznícen nesmírně zbožnými city, získal v různých kostelích katedrálních i řadových, v klášterech a na jiných posvátných místech v krajích francouzských a německých různé ostatky mnoha světců a sedm těl svatých*“ (Bláhová, 1987, s. 229).

Panovník však není chválen pouze za věci duchovní, ale i světské. V kronice je zachyceno například založení Nového Města pražského.

„*A tak léta Páně 1348 dne 26. března založil řečený pan král Nové Město pražské, položiv vlastní rukou první kámen*“ (Bláhová, 1987, s. 147).

Další důležitou a oslavovanou událostí je založení Karlovy univerzity. To, že si lidé svého panovníka vážili, můžeme poznat i z vyjadřování kronikářů, v tomto případě Františka Pražského.

„*Když tedy slavný pan Karel, český a římský král, pozoroval veliký užitek studia moudrosti a ctnosti, potvrdil nejmilostivěji svou královskou listinou, zpečetěnou zlatou bulou, obecné učení ve městě pražském*“ (Bláhová, 1987, s. 154).

Chválena je také králova čestnost a boj proti zločinům. Beneš Krabice ho v kronice označuje jako „*milovníka spravedlnosti a míru*“ (Bláhová, 1987, s. 231).

„Pan Karel, císař římský a král český, pozoruje, že v jeho Českém království je pácháno mnoho loupeží a že zločiny špatných lidí, jejichž počet velice vzrostl, zůstávají nepotrestány, chtěje takovým zločinům zamezit, (...)“ (Bláhová, 1987, s. 231).

Další věcí, která se u Karla IV. mění, je pohled na cestování panovníka. Přestože Karel IV., stejně jako jeho otec, často cestoval, není za to kronikáři kritizován.

„Léta Páně 1357 pan císař Karel dlel téměř po celý rok v krajích německých, staral se o mír a zařizoval říšské záležitosti“ (Bláhová, 1987, s. 231).

Postava Karla IV. je ve všech zkoumaných kronikách hodnocena velmi pozitivně, nenajdeme na jeho osobu žádnou kritiku. Kronikáři ho charakterizují jako spravedlivého a schopného panovníka. Důležitým a velmi zdůrazňovaným rysem osobnosti je jeho zbožnost a s tím související i podpora církve. Zdůrazněno je například založení Karlovy univerzity, což odkazuje ke vzdělanosti panovníka. Stejně jako u Jana Lucemburského se v kronikách nedočteme nic o Karlově vzhledu. Převládá charakteristika vnější, využita je přímá i nepřímá.

Největší rozdíl v charakteristice obou panovníků můžeme vnímat u Františka Pražského. Jeho kronika sice zachycuje události v době Karlovy vlády jen do roku 1353, narozdíl od svého otce však Karel IV. není kritizován. Oba panovníci tvoří v kronice Františka Pražského kontrast. Na jedné straně stojí hříšný a bezohledný Jana Lucemburský, proti němu zbožný a spravedlivý Karel IV.

6. VÝZNAM KARLA IV. PRO ROZVOJ ČESKÉ LITERATURY

Jak už bylo uvedeno na začátku práce, v době vlády Karla IV. dochází k velkému rozkvětu literatury, neboť Karel měl o českou literaturu podnětný zájem. Karel IV. ale nebyl pouze iniciátorem kronik, měl na českou literaturu jako celek velký vliv. Přestože usiloval o vybudování velké říše, víme, že měl vřelý vztah k češtině. Uvědomoval si propagační možnosti literatury, proto se zasloužil nejen o rozvoj tvorby v českém i latinském jazyce, ale i o rozšíření čtenářské základny. Jeden z nejdůležitějších zásahů se projevil v historiografii, v nám dobře známých kronikách doby Karlovy. Do souvislosti s kronikami lze uvést latinské vypravování o sv. Jeronýmovi. Karel IV. založil klášter v Emauzích, který byl zasvěcen také Jeronýmovi. Na Karlův podnět zpracoval Jan ze Středy latinský životopis sv. Jeronýma, který byl později přeložen do češtiny pod názvem *O svatém Jeronýmovi knihy troje*.

Karel také sepsal svoji autobiografii. Životopis má ale spíše politické zaměření a není pojat jako oslava autora. Karlovo vypravování sahá do roku 1340 a poté je pravděpodobně doplněno jiným autorem až do roku 1346, kdy je Karel IV. zvolen císařem. V jeho době se také opisovaly starší legendy a vznikaly nové. K tomuto žánru můžeme zařadit Karlovu legendu o sv. Václavu. Legenda měla, stejně jako kroniky, zvýšit prestiž českého panovníka. Byly zdůrazňovány Václavovy státnické rysy a příslušnost Karla ke stejnému rodu, k němuž světec patřil.

Stále více docházelo k překladům latinských děl do češtiny a zmenšovala se tak propast mezi tvorbou latinskou a tvorbou v národním jazyce. Zároveň ale město Praha získalo mezinárodní prestiž, což se projevilo i v literatuře. Existovaly styky s literaturou francouzskou a Praha se jako hlavní město říše stala i střediskem německé literatury, což souviselo také s německými menšinami ve městech. Vliv těchto dvou jazyků byl oboustranný, do němčiny byla přeložena například kronika Přibíka Pulkavy z Radenína.

Významné postavení češtiny dosvědčuje také biblický překlad, neboť bible představovala v očích tehdejšího člověka vysokou kulturní hodnotu jak po stránce myšlenkové, tak po stránce umělecké. Úplný překlad bible do češtiny je jeden z největších literárních počínů

a podle Hrabáka vznikl v Karlově době, v padesátých až šedesátých letech čtrnáctého století.²⁸ Teprve po překladu bible do češtiny byla přeložena do němčiny a angličtiny. Díky Karlovu pozitivnímu vztahu k českému jazyku došlo k velkému rozkvětu literatury psané v národním jazyce (Hrabák, 1978, 481–490).

²⁸ V dnešní době už převládá názor, že ke kompletnímu překladu Písma došlo až v poslední čtvrtině 14. století, tedy až v době Václavově. Jan Merrel datuje finalizaci biblického překladu do národního jazyka do 80. let 14. století a uvádí vliv Tomáše Štítného ze Štítného (Merrel, 1956, s. 12).

7. VYUŽITÍ UČIVA VE VYUČOVACÍ PRAXI PRO ZÁKLADNÍ ŠKOLY

V této kapitole se pokusím sestavit vlastní hodiny s tematikou Jana Lucemburského a využití *Kronik doby Karlovy*. Navrhnou dvě vyučovací hodiny českého jazyka, které jsou určeny pro základní školu. Obě hodiny budou propojovat oba mé aprobační předměty – český jazyk a dějepis. Následující návrhy hodin se budou lišit svojí náročností a při jejich realizaci je důležité zohlednit schopnosti žáků. První vyučovací hodina bude jednodušší, druhá náročnější.

7.1 Využití učiva v hodině slohu

První vyučovací hodina je navržena do hodiny slohu, tématem hodiny je nácvik psaní charakteristiky. V hodině využiji mezipředmětové vztahy a propojím znalosti žáků z obou předmětů. Příprava hodiny vychází z toho, že žáci mají osobnost Jana Lucemburského v dějepise nedávno probranou, nebo ji právě probírají. Učiva „charakteristika“ a „Jan Lucemburský“ se totiž probírají v 7. ročníku ve stejnou dobu.

Cílová skupina: 7. ročník ZŠ (24 žáků)

Téma hodiny: Charakteristika přímá a nepřímá

RVP pro základní vzdělávání: Vzdělávací oblast: Jazyk a jazyková komunikace

Vzdělávací obor: Český jazyk a literatura

Klíčové kompetence:

- kompetence komunikativní (komunikace se spolužáky při rozdělení do skupin, vyjadřování vlastních myšlenek)
- kompetence k učení (vyhledávání informací v textu, tvorba charakteristiky)
- kompetence sociální a personální (spolupráce ve skupině)

Cíle hodiny:

- žák odliší charakteristiku přímou a nepřímou
- žák charakterizuje Jana Lucemburského podle informací z textu
- žák využívá znalosti o Janu Lucemburském z hodin dějepisu
- žák se aktivně podílí na skupinové práci

Na začátku výuky zopakují s žáky učivo z minulé hodiny. Kladu důraz na to, aby žáci dovedli vysvětlit, co znamená charakteristika a jaké jazykové prostředky v tomto slohovém útvaru používáme. Z předchozí hodiny také znají osnovu a pokusili se napsat charakteristiku vlastní osoby nebo svého kamaráda. Ověřím si, zda všichni učivo z minulé hodiny rozumí, popřípadě zodpovím dotazy nebo vysvětlím nejasnosti. Poté se zaměřím na nové učivo.

Sdělím žákům, že dnešní hodina jim připomene a objasní charakteristiku přímou a nepřímou, pokusí se ji sami vyhledat v textu a dále s ní pracovat. Poté dostanu pokyn k rozdělení do skupin. Při počtu 24 žáků vytvoří šest skupin po čtyřech žácích. K rozdělení do skupin využiji souběžné učivo z mluvnice – slovní druhy. Pokyn pro žáky bude následující:

„Každý z vás si vylosuje jeden papír, na kterém je napsané slovo. U vylovaného slova určíte slovní druh. Až dostanete pokyn, vyhledáte si svoji skupinu, kterou budou tvořit spolužáci se stejným slovním druhem. Po vytvoření čtyřčlenné skupiny si najdete volné místo ve třídě a společně si sednete. Budete potřebovat pouze prostor na psaní. Poté počkáte, než se rozdělí ostatní skupiny.“

Po rozdělení do skupin dostane každá čtyřčlenná skupina pracovní list, který bude obsahovat krátkou ukázkou z některé kroniky doby Karla IV. Jejich úkolem bude vyhledat v ukázce přímou nebo nepřímou charakteristiku. Pokud vyhledají charakteristiku nepřímou, na jejím základě musí vytvořit charakteristiku přímou. Žákům řeknu, že svá zjištění poté budou prezentovat své třídě, mohou si tedy také určit mluvčího skupiny. Texty z kroniky pro potřeby žáků upravím, například spojím v jeden text ukázky z různých kapitol.

Ukázky z kroniky pro žáky budou následující:

- 1. Mnoha učeným lidem se nelíbilo toto královo nestálé a tak časté potulování a pobíhání. Všude vyhledává turnaje a rytířské hry a činí převeliká vydání. Kvůli tomu ničí českou zemi a neúčinně promrhává královské statky.*
- 2. Všude pronásledoval lupiče, zloděje a rušitele míru a srovnával se zemí hrady a útočiště zločinců. Tehdy znovu začaly platit soudy jak církevní tak světské nebo zemské a spravedlnost shlédla z nebe vracejíc každému, co bylo jeho. Vyslyšel nárek poddaných, kteří byli strašlivě sužováni loupením a kořistěním na Moravě, slitoval se nad nimi a táhl na Moravu s vojskem nikoli nepatrným.*

3. *Český král Jan, podnícen zbožnou horlivostí, ačkoli se zdálo, že je mužem zcela oddaným světským záležitostem, neboť měl nesmírnou zálibu v turnajích a jiných vojenských cvičeních, založil a vystavěl dílem podivuhodným a chvályhodným k chvále Boha všemohoucího a slavné Panny Marie, rodičky pána našeho Ježíše Krista, klášter pod horou Petřínem u Menšího Města pražského a umístil v něm bratry řádu kartuziánského. Ty dostatečně zaopatřil důchody a ostatními životními potřebami. Jejich kostel také skvěle vyzdobil knihami, bohoslužebnými rouchy a skvosty.*
4. *Zmíněný český král Jan, v téže bitvě ozdobený rytířským pásem, podobně projevil velikou udatnost, velice rázně bojoval a porazil a zajal rakouského vévodu Jindřicha, bratra svrchuřečeného Fridricha. Během krátké doby český král vítězně dobyl mnoho hradů a opevnění, aniž mohli rakouští vévodové jakkoli odporovat jeho moci. A tak se týž král, honosící se slavným vítězstvím, vrátil 17. listopadu vesele do města pražského.*
5. *Král Jan totiž pro různé roztržky a pro mnoho válek a bitev, které vedl ve svých i cizích zemích, dal statky svého království z větší části do zástavy, takže on i jeho lidé trpěli nedostatkem. Proto mnozí volali proti němu, ale coby volali, nevěděli. Zda nebylo lepší dát část peněz komukoli, než aby království bylo zničeno a zpuštěno nepřáteli.*
6. *Jakmile se po skončené bitvě anglický král dověděl, že král Jan padl, řekl svým spolubojovníkům: „Dnes padla koruna rytířstva, nikdy nebyl nikdo podobný tomuto českému králi.*

Po přečtení textu bude následovat dotaz na slova, kterým žáci nerozuměli.²⁹ Po splnění zadaného úkolu každá skupina prezentuje své výsledky. Svá zjištění postupně zapíší na tabuli, která bude rozdělená na dvě části – charakteristiku přímou a nepřímou. Nepřímou charakteristiku musí žáci zapsat stručně, ale výstižně. Zhodnotím práci žáků, splnění úkolu

²⁹ Sémantický dotaz je důležitý, aby nedošlo k apriornímu nepochopení textu. Důležité je zjistit, jestli žáci text přečetli s porozuměním. Zvláště u starších textů mohou být slova, kterým žáci neporozumí. Mohli by se ptát například na slova: *sužovat*, *horlivost*, *svrchuřečený*, nebo *převeliká vydání*. Nejdříve se zeptám, jestli by slovo zvládl vysvětlit někdo ze spolužáků, protože význam jde většinou odvodit z textu. Pokud ne, žákům slovo vysvětlím sama.

a budou následovat další otázky, jejichž cílem je přemýšlet o vlastnostech a činech Jana Lucemburského.

1. otázka: *Souhlasí zjištěné informace s tím, co už znáte z hodin dějepisu?*
2. otázka: *Dozvěděli jste se o postavě Jana Lucemburského něco nového?*
3. otázka: *Víte o něm něco dalšího, než co jsme zjistili z textu?*

Posledním úkolem žáků v dnešní hodině je napsat o Janu Lucemburském charakteristiku. Primárně musí využít poznatky zjištěné ze skupinových prací, mohou ale zužitkovat i své další znalosti z hodin dějepisu. Musí však splnit zadaný slohový útvar a psát podle osnovy, kterou už znají. Na konci hodiny odevzdá každý žák sešit se splněným úkolem.

V závěru hodiny shrnu nové učivo a zhodnotím celkovou práci a aktivitu žáků. Pokud dobře pracovali, určitě je pochválím.

Časové rozvržení vyučovací hodiny:

ČAS	ČINNOSTI HODINY	CÍLE	POMŮCKY
1 min.	uvedení tématu a cíle hodiny		
5 min.	opakování učiva z předchozí hodiny	žák zná osnovu a charakteristiky a podle ní charakteristiku vytvoří	
2 min.	vysvětlení skupinové práce žáků	žák rozumí zadání úkolu	
3 min.	rozdělení žáků do skupin	žák určí slovní druh a aktivně se zapojí do hledání členů své skupiny	vytvořené kartičky se slovními druhy
7 min.	společná práce žáků ve skupině	žák spolupracuje se svými spolužáky a aktivně se podílí na plnění zadaného úkolu	ukázky textů z kronik doby Karlovy, celkem šest různých textů
10 min	prezentace výsledků skupinové práce	žák rozliší přímou a nepřímou charakteristiku, podle charakteristiky nepřímé vytvoří přímou	tabule
15 min	vytvoření charakteristiky Jana Lucemburského	žák podle zjištěných informací napíše charakteristiku, využívá znalosti z hodin dějepisu	
2 min	závěr hodiny, zhodnocení skupinové práce a naplnění stanovených cílů hodiny	žák zhodnotí práci ve skupině a posoudí, co nového se naučil	

7.2 Využití učiva v hodině literatury

Předchozí hodina byla zaměřena na osobnost Jana Lucemburského. Druhá vyučovací hodina se bude věnovat literatuře doby Karlovy. Opět využijí v praxi kroniky doby Karla IV., tentokrát však v hodině literatury. Žáci budou také pracovat s dílem *Vita Caroli*.

Cílová skupina: 7. ročník ZŠ (24 žáků)

Téma hodiny: Literatura doby Karla IV. (*Vita Caroli* a *Kroniky doby Karla IV.*)

RVP pro základní vzdělávání: Vzdělávací oblast: Jazyk a jazyková komunikace

Vzdělávací obor: Český jazyk a literatura

Klíčové kompetence:

- kompetence komunikativní (komunikace se spolužáky)
- kompetence k řešení problému (seřazení přeházených částí textu, porovnání dvou textů, odpovědi na otázky)
- kompetence k učení (znalost literárních děl a historických postav)

Cíle hodiny:

- žák posoudí možnost ovlivňování literatury
- žák využívá znalosti z hodin dějepisu
- žák se aktivně zapojuje do práce v hodině, spolupracuje se svými spolužáky
- žák zhodnotí přínos Karla IV. pro českou literaturu

Na začátku hodiny řeknu žákům, že v dnešní hodině se budeme věnovat literatuře doby Karla IV. Poté použiji brainstorming a s jeho pomocí zjistím, co žáci vědí o osobě Karla IV. Mým předpokladem je, že žáci společně vymyslí spoustu informací, a nebude potřeba žádný další výklad. Pokud v průběhu brainstormingu nezazní název Karlova životopisu, žáky k němu nasměřuji otázkami.

V další fázi hodiny si žáci vytvoří dvojice. Každá dvojice dostane rozstříhané ukázky textu z díla *Vita Caroli*. Jejich úkolem je ukázky chronologicky³⁰ seřadit. Žáci při plnění úkolu

³⁰ Tímto úkolem procvičuji práci s kompozicí textu, která je velmi důležitá v hodinách slohových i literárních.

kromě procvičování porozumění textu využívají také své znalosti o Karlu IV. převážně z hodin dějepisu.

Ukázky textu, které používám níže, jsou opět součástí souborného vydání knihy *Kroniky doby Karla IV.* Do začátku knihy je vložen Karlův vlastní životopis.³¹ Ukázky textu jsem opět upravila pro potřeby žáků.

Ukázky z *Vita Caroli*:

Potomstvu vašemu jsem pečlivě napsal výše uvedená slova moudrosti a bázně boží. Nyní chci vám napsat o marném a nemoudrém životě mém a o počátku svého světského běhu, aby vám mohl sloužit za příklad.

Přeji si proto, aby vám nebylo tajno, že mého otce jménem Jan zplodil Jindřich VII., císař římský. Ten pojal manželku jménem Eliška, dceru Václava II., krále českého, a obdržel s ní české království, poněvadž nebylo mužského potomstva v královském rodě českém.

Král mne velice miloval a přikázal mému kaplanovi, aby mne poněkud vycvičil v písmě. A tak jsem se naučil číst a čítal jsem v dobách svého dětství stále raději.

Když jsem se vrátil z Francie, setkal jsem se s otcem v hrabství lucemburském. V těchto dobách držel moc císařskou Ludvík Bavorský, který byl zvolen po smrti mého děda.

Třetí den po mém příjezdu do Lucemburska byla otrávená má družina. Já, ochráněn boží milostí, jsem unikl otrávení, protože jsem nechtěl před mší jíst.

Potom náš otec nechtěl dále válčit a pomýšlel na návrat. Chtěl nám odevzdat města i vedení války. My jsme odmítli a tehdy nám dal povolení k odchodu a poslal nás napřed do Čech.

Potom jsem přijel do Čech, kde jsem nebyl po jedenáct let. Tam jsem shledal, že několik let předtím zemřela moje matka Eliška. Zapomněl jsem českou řeč, ale později jsem se jí opět naučil, takže jsem mluvil a rozuměl jako každý jiný Čech.

³¹ BLÁHOVÁ, Marie. *Kroniky doby Karla IV.* Praha: Svoboda, 1987. Členská knihnice. s. 14–50.

Království jsem našel tak zrušeno, že jsem našel jediný svobodný hrad, který by nebyl zastaven se všemi královskými statky. Pražský hrad byl zrušen, pobořen a rozbit. Na tomto místě jsem dal vystavět veliký a krásný palác s velkým nákladem, jak je dnes kolemjdoucím patrné.

Při plnění zadaného úkolu budu dvojice postupně obcházet a na konci společně zkontrolujeme správné seřazení. Celý text už ale společně znovu číst nebudeme, pouze si vysvětlíme slova, kterým žáci v textu nerozuměli. Kromě už zmíněného porozumění textu zde žáci uplatňují mezipředmětové vztahy. Na literaturu doby Karlovy navazuje i další část hodiny.

V další části hodiny bude každý žák pracovat samostatně. Žákům představím další literární dílo – *Kroniky doby Karla IV.* Práce žáků bude zaměřena na zobrazení osoby Jana Lucemburského v těchto kronikách. Protože počítám s tím, že ve stejné třídě nebudou odučeny obě navržené hodiny, ale pouze jedna z nich, použiji podobné ukázky textů, jako v předchozí hodině. Zadání úkolu pro žáky zní takto:

Oba texty, které máte před sebou, zachycují stejnou událost. Karlovi se nelíbilo zobrazení svého otce v kronikách a inicioval sepsání nové kroniky. Přečtěte si ukázky z kronik a poté si promyslete odpovědi na otázky pod textem.

Text, který rozdám žákům, můžeme vypadat například takto:

1. textová ukázka

V den blahoslaveného papeže Řehoře přijel také král, nejen proto, aby uviděl královnu, ale aby z lidí vyždímal peníze. A tak během dvou měsíců, po které tehdy zůstal v království, sehnal různými způsoby vymáhání devadesát pět tisíc hřiven stříbra. Část peněz pak odvezl s sebou na Rýn a část poslal věřitelům. Mnozí obyvatelé království tím však byli pobouřeni, pozorující zkažení země, a nechtěli mu k takovému odírání dát souhlas. A mnozí říkali, že není pravým králem, ale tyranem, který ničí stav státu a usiluje jen o prospěch svůj a svých záležitostí.

2. textová ukázka

Zmíněný český král Jan, v téže bitvě ozdobený rytířským pásem, podobně projevil velikou udatnost, velice rázně bojoval a porazil a zajal rakouského vévodu Jindřicha, bratra svrchuřečeného Fridricha. Během krátké doby český král vítězně dobyl mnoho hradů a opevnění, aniž mohli rakouští vévodové jakkoli odporovat jeho moci. A tak se týž král, honosící se slavným vítězstvím, vrátil 17. listopadu vesele do města pražského.

Po přečtení obou ukázek bude opět následovat dotaz na slova, kterým žáci v textu nerozumí. Poté už budou pracovat s následujícími otázkami.

Otázky k textu:

- a) Která textová ukázka se zřejmě Karlu IV. nelíbila a z jakých důvodů?
- b) Čím mohlo být způsobeno odlišné vidění jednání Jana Lucemburského?
- c) Můžeme v dnešní době posoudit pravdivost či nepravdivost protichůdných názorů na Jana Lucemburského?

Ačkoli teď nemohu posoudit, jak budou žáci odpovídat, pokusím se vybrat informace, které by v reakci na textové ukázky měly zaznít a mohly být hlavní myšlenkou, kterou si žáci z hodiny odnesou. Přestože se Karel IV. nepochybně snažil o zlepšení pověsti svého otce, rozhodně o něm nelhal a snažil se ukázat hlavně jeho odvážné činy. Další důležitou věcí, na kterou by žáci měli sami přijít, je také to, že vždy záleží na úhlu pohledu na věc – v našem případě na autorovi kroniky. Autoři jednotlivých kronik nemuseli být ovlivněni pouze osobou Karla IV., ale například prostředím, ve kterém se pohybovali, a proto hájili jeho zájmy.

Časové rozvržení vyučovací hodiny:

ČAS	ČINNOSTI HODINY	CÍLE	POMŮCKY
1 min.	uvedení tématu a cíle hodiny		
5 min.	brainstorming	žák uplatňuje své znalosti z hodin dějepisu, reaguje na ostatní spolužáky, fixuje učivo	tabule
10 min.	práce ve dvojicích – řazení textu	žák rozumí přečtenému textu a informace správně chronologicky seřadí	rozstříhané ukázky z Karlova životopisu
2 min.	kontrola společné práce	žák ověřuje správnost svých odpovědí, komunikuje s učitelem	rozstříhané ukázky z Karlova životopisu
5 min.	seznámení s kronikami doby Karlovy		
10 min.	četba a samostatná práce žáků	žák čte obě textové ukázky a samostatně odpovídá na stanovené otázky	dvě ukázky textů z kroniky s otázkami
10 min.	diskuse nad otázkami	žák prezentuje před třídou své odpovědi, obhájí své názory, diskutuje se spolužáky	dvě ukázky textů z kroniky s otázkami
2 min.	shrnutí hodiny, zhodnocení práce žáků a naplnění cílů	žák zhodnotí svoji práci, shrne nové informace z hodiny	

ZÁVĚR

V diplomové práci jsem se zabývala osobou Jana Lucemburského v soudobých kronikách. Nejdůležitějšími primárními prameny pro mě byly *Kroniky doby Karla IV. a Zbraslavská kronika*.

Pohled autorů na Jana Lucemburského se ve zmíněných kronikách mění. Ve své kronice nejvíce kritizoval českého panovníka František Pražský. Vyčítal mu hlavně častou nepřítomnost v českých zemích a velkou finanční náročnost jeho bojů a zahraničních cest. Kronikář ho kritizuje převážně proto, že byl Janovým současníkem, a jako duchovnímu se mu nelíbilo válčení ani utrácení peněz, které byly mnohdy zabavovány například klášterům nebo jiným církevním institucím. František Pražský ale také přebíral obsáhlé pasáže z kroniky Petra Žitavského, který s Janem Lucemburským také nesympatizoval. Oba autoři v kronikách vyzdvihovali královu ženu Elišku.

Velký vliv na českou literaturu měl Janův syn Karel IV., jeho literární přínos byl shrnutý v samostatné kapitole. Další kroniky už byly ovlivněny tímto panovníkem, proto je v následující kronice Beneše Krabice vidět rozdíl v zobrazení panovníka. Kronikář Jana Lucemburského už nehodnotí tak negativně, naopak se snaží poukázat na některé významné činy. Na zlepšení obrazu panovníka má vliv také fakt, že Beneš Krabice byl první z kronikářů, který už o Janu Lucemburském psal zpětně, navíc v době, kdy se spokojenost lidí v českých zemích zvyšovala. Mohl také vidět přínos politiky Jana Lucemburského, proto už uplynulé události hodnotí pozitivněji.

V kronice Přibíka Pulkavy z Radenína už je velmi patrná snaha o zlepšení pohledu na panovníka. Kronikář popisuje Jana Lucemburského jako schopného a zkušeného rytíře i diplomata a zdůrazňuje jeho hrdinské činy. Kromě toho se kronika také zajímá o historii lucemburského rodu.

Osobnost Jana Lucemburského v Neplachově kronice nemůžeme hodnotit, neboť je velmi stručná, panovníka nijak nehodnotí a opět přepisuje pasáže z předchozích kronik.

Jan Lucemburský je nejlépe hodnocen v kronice Přibíka Pulkavy z Radenína. Nejobjektivněji jej hodnotí Beneš Krabice z Weitmile, který v kronice nic nezatajuje, ale zároveň se snaží vysvětlit motivace jednání českého panovníka.

RESUMÉ

This masters thesis deals with Czech monarch Jan Lucemburský and his primary representation in the chronicles of the time of Karel IV. The edition contains works of four chroniclers – František Pražský, Beneš Krabice from Weitmile, Přibík Pulkava from Radenín and Neplach. The objective of this thesis is to assess, how is the view of authors on monarch changing in their chronicles. This thesis also deals with the chronicler tradition and the use of curriculum in school practice.

In his chronicle, the author František Pražský criticized the monarch the most. He blamed him mostly for his frequent absence in the Czech lands and financial difficulties of his wars and travels abroad. But František Pražský also took over extensive texts from the chronicle of Petr Žitavský, who also sympathized with Jan Lucemburský. Following chronicles were already affected by Karel IV. and that is why is the difference in the view of the monarch visible. The most objective preview of the monarch is from Beneš Krabice from Weitmile, who in his chronicle do not hide anything, but also he tries to explain the motivations of Czech monarch's actions.

POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

BLÁHOVÁ, Marie. *Kroniky doby Karla IV.* Přeložil PAVEL, Jakub. Praha: Svoboda, 1987. Členská knihnice (Svoboda). 647 s.

HRABÁK, Josef. Význam Karla IV. pro rozvoj české literatury. *Česká literatura*, 1978, 26 (6), s. 481–490, [cit. 23.2.2020]. Dostupné z www.jstor.org/stable/43743713.

HEŘMANSKÝ, František. *Kronika Zbraslavská*. Praha: Melantrich, 1952. 975 s.

JANOUŠEK, Jan a kol. *Slovník latinských spisovatelů*. 2., přeprac. a dopl. vyd., V nakl. Leda vyd. 1. Praha: Leda, 2004. 671 s. ISBN 80-7335-042-4.

MENCLOVÁ, Věra a kol. *Slovník českých spisovatelů*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Libri, 2005. 822 s. ISBN 80-7277-179-5.

MERREL, Jan. *Bible v českých zemích od nejstarších dob do současnosti*. Praha: Česká katolická charita, 1956. 119 s.

NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Praha: Vyšehrad, 2000. 365 s. ISBN 80-7021-305-1.

OPELÍK, Jiří, ed. a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 3, svazek I, M-O*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2000. 728 s. ISBN 80-200-0708-3.

OPELÍK, Jiří, ed. a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 3, svazek II, P-Ř*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2000. 733 s. ISBN 80-200-0708-3.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: MŠMT, 2017. 165 s. [cit. 26.2.2020]. Dostupné z <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>.

SPĚVÁČEK, Jiří. *Jan Lucemburský a jeho doba (1296-1346): k prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*. Praha: Svoboda, 1994. Členská knihnice (Svoboda). 656 s. ISBN 80-205-0291-2.